

ARHIVELE STATULUI DIN CERNĂUȚI

1. Scurtă privire istorică. *In 22 August 1924, Ministerul Instrucției publice din București, a aprobat, cu ord. Nr. 79.587 constituirea unei „Comisiuni a Arhivelor Statului pentru Bucovina”, cu scopul de a concentra la Cernăuți, într’un local potrivit, materialul arhivistic al Statului din această provincie, și spre a face toate demersurile și pregătirile necesare pentru înființarea unei direcțiuni regionale a Arhivelor Statului cu sediul în Cernăuți.*

Ca președinte al nuntitei comisiuni fu numit d-l Profesor Universitar, Dr. I. I. Nistor, pe atunci și Ministru al Bucovinei în guvernul Țării, iar ca membri în această comisiune fură numiți de minister d-nii : Dr. R. Cândea și Dr. V. Grecu, ambii profesori universitari, apoi d-nii. Dr. S. Reli, Dr. T. Balan și Dr. Bocănețu, pe atunci toți profesori secundari pentru Istorie.

În prima ședință, constitutivă, a Comisiunii, subsemnatul fu ales secretar al ei. Îndată după constituirea ei, Comisiunea Arh. Stat. din Cernăuți, condusă cu competență și însuflețire de către președintele ei, d-l I. Nistor, a luat mai întâi toate măsurile impuse de urgență și împrejurări, spre a salva de distrugere prin vânzare ca „hârtie veche”, pentru împachetat, dosarele vechi de acte și documente oficiale de prin arhivele și birourile diferitelor autorități și instituțiuni publice din Cernăuți și din provincie. Apoi a întreprins tot ce a fost posibil pentru a descoperi și evidenția pe proprietarii particulari de acte și documente vechi, de orice natură, apelându-se către ei să comunice comisiunii ce fel de documente posed și eventual să le depună spre conservare și folosire pentru scopuri științifice — în depozitele Comisiunii Arhivelor Statului — rezervându-și dreptul de proprietate. *Acest apel*, adresat în prima linie diferiților membri marcanți ai familiilor de boeri și mazili din Bucovina, cari au jucat roluri însemnate în viața noastră socială, politică și culturală, n’a avut efectul dorit. Căci numai 2 personalități au urmat apelului nostru, și anume : d-l

Nicu Flondor, fost senator și primar al Cernăuților, care a depus la Arhivele Statului de aici un număr considerabil de documente familiale ale Flondoreștilor, și d-l Teudeloff, consilier admin., care a depus o colecție de documente românești, privitoare la moșile fostului Domn al Moldovei, *Mihai Vodă Sturza*, și scrise pe pergament cu admirabile chenare înflorate și colorate

În schimb însă, Comisiunea Arh. Stat. de aci a primit și a luat în seamă dela Administrația Bucovinei, spre administrare și aranjare sistematică, *vechea arhivă oficială* a fostului guvern provincial austriac al Bucovinei

Această arhivă, care cuprinde în sine toate *registrele și pachetele de dosare oficiale* dela anii 1774—1900, dimpreună cu camerile în care era ea adăpostită, în Palatul administrativ din Cernăuți, Piața Grigore Vodă Ghica, a format *temelia și partea cea mai bogată* a colecțiilor documentare ale *Arhivelor Statului din Cernăuți*

Între aceste dosare, în limba germană, s-au aflat și foarte multe documente slavo-române și române, din vremurile anterioare răpirei Bucovinei. Aceste documente au fost sortate și aranjate apoi în mod metodic și sistematic într-o colecție aparte.

Înainte de înființarea Comisiunii Arhivelor Statului din Cernăuți și de începerea activității ei, tezaure întregi de acte și documente oficiale de mare interes istoric și cultural, au fost nimicite de răutatea, inconștiența și lăcomia oamenilor, sau de întemperiile vremii.

Mai întâi, în acele zile din Noemvrie 1918, cari sau succedat înainte de unirea *Bucovinei* cu Statul Român, ultimul guvernator austriac al acestei nefericite provincii, contele Ezdorf a ordonat funcționarilor și cameristilor din diversele birouri ale Administrației Bucovinei, să încălzească sobele palatului administrativ cu actele oficiale, pe cari le vor crede ei de compromițătoare față de stăpânirea românească, care avea să vină. Astfel *sute de pachete de acte oficiale* fură arse în câteva zile. Cele rămase, au trecut, după unirea Bucovinei, în administrarea „Secretariatului general pentru Interne” al Bucovinei. Acest Secretariat, din lipsă de camere potrivit pentru adăpostirea materialului arhivistic vechiu, dar și din lipsa înțelegerii valorii lui istorice, a aruncat multe pachete de acte și documente prin beciurile Palatului Administrativ, unde au zăcut până în primăvara anului 1924, trecând multe dosare și condici în putrefacție din cauza umezelii.

1. Vezi: T. Bălan; *Arhivele Bucovinei*, în „Revista Arhivelor” II, No. 3, (1926) pag. 302.

Dar și lăcomia de bani a multor funcționari mici și oameni de serviciu ai diferitelor servicii administrative, a contribuit până la înființarea Comisiunii Arhivelor Statului, la nimicirea multor acte și documente de valoare, pe cari acești oameni inconștienți le vindeau cu kilogramul negustorilor evrei ca hârtie veche, „pentru împachetat brânză”, în schimbul unui preț mic.

Spre a ilustra aceste triste împrejurări pentru arhivele publice din Bucovina acelor vremuri, e deajuns să amintesc faptul, următor : La „Administrația Fondului bisericesc ort. rom. al Bucovinei” se păstra înainte de războiul mondial, un număr mare de documente vechi referitoare la trecutul și averile mănăstirilor din Bucovina. După războiu, documentele acestea fură alese de documentele mai noi, și depozitate în podul clădirii Administrației. Iar de aici, aceste vechi și valoroase documente, fură vândute ca hârtie veche. între anii 1923—1924 ¹⁾.

Comisiunea Arhivelor Statului din Cernăuți, imediat după constituirea ei, a pus capăt acestor rele și abuzuri. A obținut în Palatul Administrativ, în parterul aripei drepte, *mai multe camere*, pentru adăpostirea și depozitarea la loc potrivit și scutit de intemperii, a materialului arhivistic și a birourilor de lucru pentru funcționarii Arhivelor.

Deși Ministerul respectiv n'a pus la dispoziția Comisiunii Arh. Stat. creditele necesare pentru înzestrarea noiei instituțiuni a Arhivelor Statului, *totuși* subsemnatul, în calitatea sa de secretar al comisiunii, cu sprijinul puternic al președintelui ei și ministru al Țării, a izbutit totuși, în urma investigațiilor și stăruințelor sale pe unde era necesar, să înzestreze depozitele și birourile Arhivelor Statului din Palatul Administrativ, *cu mobilierul necesar*, reclamând pentru această instituție toate obiectele de mobilier potrivite și încă în stare întrebuințabilă, cari erau de prisos prin diferitele birouri ale serviciilor Statului adăpostite în acelaș palat, sau zăceau aruncate și prăfuite prin podurile și pivnițele acestui edificiu.

Așa au fost înzestrate Arhivele Statului din Cernăuți de către subsemnatul cu *mobilierul cel mai necesar*, adică cu stelaje pentru depozite, cu birouri, mese, dulapuri, scaune, etc., pentru birouri și pentru o „sală de studii”, amenajată pentru public, în total 7 camere spațioase, *fără a face Statului vreo cheltuială, cât de mică*, în numerar, ci utilizându-se numai în mod rațional mobilierul Statului, care, nefiind nici prea nou, nici prea luxos, fusese scos din uz, în multe cazuri, cam

1. Vezi : T. Balan, l. c., p. 303.

prea degrabă. Acuma, materialul arhivistic ce mai zăcea aruncat prin privnițe, fu scos, la lumina zilei, consemnat și depozitat la loc potrivit.

Iar pentru inventariarea, catalogarea și aranjarea sistematică și științifică a imensului material arhivistic-documentar și bibliografic, concentrat de prin diferite locuri și depozitat în Arhivele Statului din Cernăuți, Comisiunea a angajat câțiva funcționari versați în lucrări arhivistice, pe cari i-a pus sub conducerea subsemnatului, și i-a remunerat pentru munca lor grea și migăloasă, cu o mică diurnă, amăsurat mărimei creditului pus în bugetul general al Ministerului Instrucției pentru personalul acestor Arhive.

După ce s'au pus astfel temeliile Arhivelor Statului din Cernăuți, curmându-se totodată toate abuzurile dăunătoare pentru conservarea bogățiilor arhivistice ale acestei provincii, Comisiunea a trimis apoi pe membrii ei în toate centrele administrative mai însemnate din cele 5 județe ale Bucovinei, ca să inspecționeze toate arhivele diregătoriilor și instituțiilor publice și particulare, să consemneze materialul lor arhivistic de valoare istorică și culturală, și la caz de trebuință, să ia toate măsurile necesare pentru buna lor adăpostire și conservare. Astfel, Comisiunea și-a câștigat o evidență deplină și exactă, din rapoartele membrilor ei, despre starea și valoarea materialului arhivistic-documentar din întreaga Bucovină, grijind pentru conservarea lui în bune condițiuni, și transportând și depozitând în Arhivele Statului din Cernăuți ceia ce a fost de o valoare deosebită.

Cu acestea, Comisiunea Arh. Stat. și-a terminat rostul și misiunea ei primă, adică de a face toate demersurile pentru salvarea de distrugere a materialului arhivistic din Bucovina, de a-l conserva și administra până la înființarea unei „direcțiuni regionale” a Arhivelor Statului la Cernăuți și de a face pregătirile prealabile pentru activarea acestei direcțiuni.

II.

Pela mijlocul anului 1925, fu promulgată „Legea de organizare a Arhivelor Statului” din România întregită. În art. 5 al acestei legi organizatorice s'a prevăzut înființarea unei „direcțiuni regionale” a Arhivelor Statului și la Cernăuți, pentru Bucovina, ca și la Cluj pentru Ardeal, și la Chișinău pentru Basarabia. Dar pe când la Cluj și la Chișinău s'au activat aceste direcțiuni regionale, chiar îndată după promulgarea legii amintite, la Cernăuți, direcțiunea regională a Arhivelor Statului, prevăzută de lege, nu s'a înființat nici până astăzi,

pretextându-se lipsa de prevederi bugetare, de fapt însă din motive de tembelism politic.

Astfel grija de administrarea Arhivelor Statului din Cernăuți, a rămas mai departe în seama numitei „Comisiuni”, deși această situație, care dăinuște și azi, e ilegală, având Comisiunea de îndeplinit toate obligațiile direcțiunilor, neavând însă și toate drepturile lor, cuvenite, în baza legii.

Luând în considerare situația nelămurită a Arhivelor Statului din Cernăuți, „Comisiunea Arhivelor Statului” de aici a înaintat, în 16 Iulie, al anului 1926, cu adresa Nr. 129/26, un memoriu către locurile în drept din București, cerându-se activarea unei direcțiuni regionale a Arh. Stat. la Cernăuți în ziua de 1 Ianuarie 1927, cum se făcuse deja la Cluj și la Chișinău. S’a așteptat efectul favorabil al acestui demers cu liniște și încredere în guvernanții dela centru. Dar zadarnică a fost așteptarea. Căci după 1 Ianuarie 1927, Ministerul Instrucțiunii a comunicat Comisiunii Arh. Statului din Cernăuți, cu ord. 10.169/27, că cererea Comisiunii este legală, dar nu se poate aduce la îndeplinire pentru faptul, că nu s’a prevăzut în bugetul Ministerului plusul de 40 până la 50.000 lei pentru plata personalului. Dar prin acelaș ordin, Ministerul Instrucțiunii a mângâiat *Bucovina* desconsiderată și astfel adânc jignită în chestiunea Arhivelor, că „în anul viitor”, adecă *pe anul 1928*, „Ministerul va pune toată stăruința ca să fie prevăzut în buget personalul necesar pentru Arhivele Statului din Cernăuți, așa cum este și la celelalte Arhive similare”. Iar prin adresa din 26 Februarie 1927, Nr. 17.309/27, și Direcțiunea generală a Contabilității Ministerului Instr. Publ. a comunicat Comisiunii Arh. Stat. din Cernăuți, că „în bugetul viitor”, adecă în a. 1928, „va fi prevăzut neapărat personalul necesar, ca să se poată face numirile conform legii”.

Dar toate promisiunile *ministeriale*, atât de categorice și formale, în chestia transformării Comisiunii Arhivelor Statului din Cernăuți într-o direcțiune regională pentru Bucovina, cel mai clasic colț istoric al României întregite, au rămas numai *făgăduinți neîmplinite din partea celor ce au avut datoria să le îndeplinească*.

Așa fiind, Arhivele Statului din Bucovina, instituțiune atât de necesară la Cernăuți,— centru universitar și cultural la marginea Țării,— își continuă de peste 6 ani de zile existența lor rudimentară și vegetativă sub forma de „Comisiune”, având deci o situație în afară de lege, cu caracter de provisorat insuficient.

1. Ord. cit. al Minist. Instr.

2. Fondurile sau colecțiile documentare mai însemnate din Arhivele Statului din Cernăuți și evaluările lor. Arhivele Statului din Cernăuți posed următoarele colecții mai însemnate de documente și de alte obiecte sau piese arhivistice, de valoare istorică :

I. *208 volume, folio*, legate în piele, conținând copii oficiale de documente vechi românești și germane, referitoare la orașele, satele și moșiile din Bucovina, *22 registre, folio*, legate în piele, privitoare la acele 208 condici de documente amintite aici.

Valoarea totală aproximativă a acestor 230 de volume de documente a fost fixată la : **1.582.000 lei**.

II. 1. *288 pachete de documente oficiale și 132 registre, folio*, provenite dela „Prezidiul guvernului provincial al Bucovinei”, din anii 1848—1900.

2. *244 pachete* de acte oficiale și documente, și *379 registre folio*, provenite dela „Administrația cercuală” („Kreis-amt”) a Bucovinei, din anii 1786—1848.

3. *8 pachete de acte și documente oficiale, și 23 registre*, provenite dela „Administrația militară a Bucovinei”, din anii 1774—1786.

4. *221 pachete* de acte oficiale ale „Comisiunii însărcinate cu regularea proprietăților țărânești” din Bucovina, anii 1856—1857.

5. *49 pachete de acte și documente* rămase dela autoritățile judiciare ale Bucovinei, din anii 1836—1854.

In total : *810 pachete* de documente, + *534 registre*. Fixându-se valoarea aproximativă a unui pachet de documente cu suma de 10.000 lei, și cea a unui *registru* cu 1000 lei, rezultă ca valoarea totală aproximativă a acestei colecții suma de : **8.684.000 lei**.

III. O colecție de *720 documente vechi, slavo-române și române*, din sec. XVI—XVIII, privitoare la *satele și moșiile boerești și mănăstirești din Bucovina* (Inventariul alfabetic, Nr. I—XX), parte în original, parte în copii.

Valoarea unui document s'a fixat cu *1000 lei*. Deci valoarea totală a colecției întregi, până la 31. XII. 1930, e de **720.000 lei**.

IV. O colecție de *243 hărți mari, topografice istorice ale satelor și orașelor Bucovinei*, desemnate de Metzger și Pitrelli, în anii 1780—1786, trase pe pânză. Valoarea unei hărți fu fixată circa 5000 lei.

Deci valoarea totală a colecției ar reprezinta suma de **1.215.000 lei**.

V. O colecție de *116 peceși vechi, comunale*. Valoarea lor totală fu fixată cu 5.800 lei.

VI. O colecție de 151 sigile vechi comunale, cu steme din Bucovina, și medalii comemorative. Această colecție fu evaluată la suma totală de 37.750 lei, socotindu-se câte 250 lei bucata.

Valoarea aproximativă a tuturor colecțiilor arătate e : 12,194.550 lei.

3. Biblioteca. Pe lângă tezaurele de documente amintite mai sus, Arhivele Statului din Cernăuți mai posedă și o bogată bibliotecă, constând din diferite *publicațiuni oficiale*, periodice, cu caracter juridic, și statistic, tipărite dela 1925 încoace, la „Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului”, precum și un număr însemnat de cărți *istorice, științifice și literare*, sau *colecții de documente tipărite*, cari au fost trimise pentru această bibliotecă ca donațiune de către Academia Română, și unele de către „Direcțiunea generală a Arhivelor Statului” din București, din dubletele ce le aveau.

Această bibliotecă e foarte mult folosită de public, îndeosebi de către profesori, avocați și studenți universitari.

La finea anului 1931, biblioteca Arh. Stat. din Cernăuți a numărat 1509 cărți și broșuri diferite, afară de colecțiile publicațiunilor periodice. Socotindu-se valoarea medie a unei cărți sau broșuri cu 50 lei, ar rezulta cifra de 75.450 lei, cu valoare totală aproximativă a acestei biblioteci.

Pe lângă aceasta, Arhivele Statului de aici mai au și o bogată *bibliotecă statistică, internațională*, referitoare la *toate Statele Europei*, apoi la *Egipt, Mexico și America-de-Sud*. Această bibliotecă constă din 7.630 de publicațiuni statistice, tipărite până la 1918, în *toate limbile lumii civilizate*. Ea a aparținut înainte de unirea Bucovinei cu Statul român (1918) „Prezidiului guvernului provincial” austriac al Bucovinei, dela care trecu apoi, în 1918, în posesiunea „Serviciului regional al Statisticii” din Cernăuți. Desființându-se apoi acest serviciu, în a. 1926, biblioteca statistică a trecut la Arhivele Statului.

Valoarea aproximativă a acestei biblioteci o taxăm la suma de 228.900 lei, socotindu-se prețul mediu al unei exemplar cu 30 lei. Dacă mai adăogim la valorile colecțiilor și bibliotecilor *Arh. Stat. din Cernăuți* amintite până aici, încă și valoarea mobilierului, evaluat cu 57.845 lei, se urcă valoarea totală generală a averii mobile a acestor Arhive, la suma aproximativă de 12.556.745 lei.

Avere imobilă nu posedă Arhivele Statului din Cernăuți.

4. Personalul. Pentru serviciul zilnic și pentru ținerea în evidență și aranjarea metodică, sistematică și științifică a materialului arhivistic și a bibliotecilor Arhivelor Statului de aici, ale căror colecții

și bogății documentare sporesc pe zi ce merge, Comisiunea Arhivelor Statului din Cernăuți a angajat, cu aprobarea Ministerului, câțiva funcționari, specializați în lucrări arhivistice și de bibliotecă, pe cari îi prezintăm cu titlurile și funcțiunile lor de prezent, în tabloul următor :

Nr. de ordine	Numele și prenumele funcționarului	Funcțiunea cu care e însărcinat la Arh. Stat.	Timpul de când funcționează	Alte funcțiuni ce le ocupă
1	Dr. <i>Reli</i> Simeon	Secretar al Comisiunii și directorul delegat al serviciului Arh. Stat.	Ca Secretar al C. A. St. dela 25/VIII 1924 ; ca director dela 1/I 1926	Profesor universitar la Fac. de Teol. Cernăuți p. Istoria Bis. rom.
2	Dr. <i>Balan</i> Teodor	Membru al Comisiunii și arhivar	Ca membru al Com. dela 25/VIII 1924 ; ca arhivar dela 1/I 1926	Profesor secundar la „Liceul Aron Pumnul”, Com. pentru Istorie
3	Dr. <i>Panciuc</i> Elpidifor.	Traducător pentru limbile slave și bibliotecar	Dela 1/I 1926	Bibliotecar-asistent la Biblioteca Universității din Cernăuți
4	<i>Cașevco</i> Felix	Registrator	Dela 1/I 1925	Șef de birou cl. ...la Prefectura jud. Cernăuți
5	<i>Vavric</i> Lidia	Copistă dactilografă	Dela 1/XII 1926	—
6	<i>Sidoriuc</i> Dimitrie	Intendent și om de serviciu	Dela 1/IV. 1926	Cantor bisericesc la Catedrala din Cernăuți

Cernăuți, în Ianuarie 1932.

Prof. Dr. S. Reli